Tilburg University

Superdiversiteit en hipsterificatie

Maly, Ico

Published in:
Tijdschrift over Cultuur & Criminaliteit

DOI:
[10.5553/TCC/221195072017007001004](https://doi.org/10.5553/TCC/221195072017007001004)

Publication date:
2017

Document Version
Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication in Tilburg University Research Portal](#)

Citation for published version (APA):
Maly, I. (2017). Superdiversiteit en hipsterificatie: Neoliberalisme, ongelijkheid en sociale mix in het Rabot te Gent. *Tijdschrift over Cultuur & Criminaliteit*, 7(1), 57-76. <https://doi.org/10.5553/TCC/221195072017007001004>

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Superdiversiteit en hipsterificatie

Neoliberalisme, ongelijkheid en sociale mix in het Rabot te Gent

Ico Maly

Superdiversiteit is een buzzwoord. Sinds een decennium gaan academici, politici, journalisten en opiniemakers ermee aan de slag om samenlevingen te beschrijven en te analyseren. In die verschillende domeinen verwijst superdiversiteit steeds vaker naar de aanwezigheid ‘van zeer veel etnische minderheden’ afkomstig uit zeer veel verschillende landen en continenten. Superdiversiteit wordt ook gebruikt als een adjectief om een stad of een wijk te beschrijven als alle etnische minderheden er samen de meerderheid uitmaken (Crul, 2013; Geldof, 2013; Ramadan, 2011; Gent, 2012: Varis, te verschijnen). En aangezien de meerderheid nu uit minderheden bestaat, moet integratie geherinterpreteerd worden als een proces van wederzijdse aanpassing (Crul, 2013: 14; Geldof, 2013: 99) of als het opbouwen van een nieuwe gemeenschappelijke identiteit (Gent, 2012; Bourgeois, 2009).

Deze benaderingen van superdiversiteit bekijken de samenleving door één dominante lens: men ziet een offline samenleving met zeer veel, intern diverse etnisch-culturele minderheden. De samenleving bestaat dan uit de natiestaat, de stad of de wijk die bevolkt wordt door autochtonen, allochtonen en nieuwkomers vanuit verschillende landen. De aanwezigheid van die laatste twee groepen, vooral als ze samen de meerderheid vormen, maakt een samenleving ‘superdivers’ én maakt samenleven *an sich* ‘moeilijk(er)’ (Ramadan, 2011: 69). Dat wordt ook in verband gebracht met het afkalven van de steun voor solidariteit (Oosterlynck & Schuermans, 2013).

Superdiversiteit vereist met andere woorden beleid. Dat beleid richt zich niet in eerste instantie op het aanpakken van de problemen die migranten ervaren (zoals geen rechten hebben, geen werk, of discriminatie), maar focust op het aanpakken van ‘gettoïsering’ en het gebrek aan ‘integratie’ en sociale cohesie. Sinds de jaren 1990 zien beleidsmakers de oplossing in culturele integratie, de creatie van een gemeenschappelijke identiteit, sociale mix en het opwaarderen van buurten (Van Bouchaute, 2012).

Deze opvatting van superdiversiteit heeft dan wel ingang gevonden bij academici, politici en beleidsmakers, het heeft meestal niet geleid tot een perspectiefverandering. De kwalitatieve veranderingen in cultuurproductie en dan vooral de impact van het internet ontbreken grotendeels in dit begrip van superdiversiteit. Nochtans vertalen verschillende transnationale lifestyleculturen die diep ingebed zitten in het internet zich materieel: ze structureren onze leefwereld. Zo is ‘de hipster’ een transnationaal fenomeen dat overal ter wereld in relatie gebracht wordt met gentrificatie in ‘klassiek superdiverse buurten’. Een dergelijk cultuurfenomeen is niet marginaal en al helemaal niet lokaal te noemen, maar ze lijkt

Ico Maly

irrelevant te zijn binnen de bestaande literatuur over superdiversiteit. Deze lacune wens ik hier te ondervangen.

Superdiversiteit, hipsterificatie en de Rabotwijk

In deze paper zal ik inzoomen op die ‘klassieke superdiversiteit’ en op wat ik zal benoemen als het proces van ‘hipsterificatie’ in de Rabotwijk te Gent, België. Ik analyseer hoe beide discursief worden geframed door de Gentse beleidsmakers. Door een etnografische linguïstische landschapsanalyse (ELLA) van het semi-otisch en linguïstisch materiaal in de Rabotwijk zal ik aantonen dat de realiteit van superdiversiteit complexer is dan dat men in de geschetste benadering van superdiversiteit aanneemt.

Ten eerste steunt men in die dominante benadering op een simplistische *common sense*-notie van cultuur. Diversiteit wordt hoofdzakelijk begrepen als etnisch-culturele diversiteit. Men vertrekt net zoals in het oude multiculturele paradigma van het idee dat we allemaal vertegenwoordigers zijn van ‘onze etnische cultuur’. Het verschil tussen diversiteit en superdiversiteit is dan vooral kwantitatief: de meerderheidscultuur is een minderheidscultuur geworden, net als alle andere ‘culturen’.

Deze analyse leidt tot, en hier kom ik op mijn tweede punt, een herdefiniëring van integratie en samenleven. Samenleven is dan een zaak van ‘elkaar kennen’, cultureel aanpassen en/of een gezamenlijke nieuwe identiteit uitbouwen. Getto’s moeten worden vermeden en een goede sociale mix is een streefdoel. Deze nadruk op integratie als wederzijdse culturele aanpassing leidt, net zoals in het multiculturele paradigma, niet alleen tot een miskenning van het politieke, van macht en ongelijkheid, het blijft ook blind voor de impact van het internet op cultuur, identiteit en integratie. Het sociaal-culturele domein kent sinds de opkomst van het internet een enorme fragmentatie. De hipstercultuur is zoals hierboven aangegeven geen ‘lokaal’ gegeven. De aanwezigheid van deze populatie en de verschillende cultuuruitingen ervan kan men niet verklaren zonder het internet in onze analyse te betrekken. De etnische-culturele lens gaat hieraan voorbij.

En dat brengt me bij het laatste punt. Cultuur en identiteit bestaan niet in een vacuüm, maar in een specifieke sociale en politiek-economische context. Stratificatie is geen wezenskenmerk van identiteit, maar van de wijze waarop die identiteit gestalte krijgt binnen een bepaalde context. Een bepaalde translokale cultuur of identiteit zoals de hipster kan opgenomen worden en vanuit de marge opeens dominant worden en machtheffecten genereren. Concreet, binnen een idee van sociale mix worden sommige culturele groepen gewaardeerd en genormaliseerd en andere geproblematiseerd.

Mijn onderzoek spitst zich toe op Gent, en meer bepaald op een kleine superdiverse wijk, het Rabot, in de negentiende-eeuwse gordel rond het historische centrum van Gent. Deze wijk van ongeveer één vierkante kilometer staat in de volksmond dan wel bekend als een Turkse wijk, maar het Rabot is in feite een voorbeeld van wat men klassiek verstaat onder ‘een superdiverse wijk’. 51,2% van de bewoners heeft er ‘buitenlandse roots’ (Gent, 2012: 20). De Turkse aanwezigheid

is nog steeds prominent, maar het is ook een van de Gentse wijken met de meeste asielzoekers (Gent, 2012: 14), de meeste Oost-Europese migranten (11,6% van de bevolking) (Verhaeghe, 2011) en het is ook de armste wijk van Gent (Blommaert & Maly, 2016). Het is bovendien een wijk met een zeer grote bevolkingsdichtheid. In 2008 wonen er volgens de officiële cijfers 9465 mensen per vierkante kilometer. In de Wondelgemstraat, de centraal gelegen winkelstraat van de buurt, loopt dat op tot 14.761 mensen per vierkante kilometer. Het Rabot is in alle opzichten een voorbeeld van een superdiverse wijk: het is een meertalige, multireligieuze en etnisch diverse wijk (Maly, Blommaert & Ben Yakoub, 2014).

Het is bovendien een wijk die het voorwerp vormt van stedelijk beleid. Al in het begin van de jaren 1980 werd ze als herwaarderingsgebied gecategoriseerd (Debruyne & Oosterlynck, 2009). Volgens het officiële perspectief is het niet alleen een superdiverse wijk, maar ook een wijk met een substantiële illegale economie en een 'overlast'-problematiek. Dat alles creëert 'onveiligheidsgevoelens' en 'leefbaarheidsproblemen'. Om die problemen aan te pakken ontplooit men onder de noemer van '*Bruggen naar Rabot*' een hele reeks maatregelen: gaande van het *real estate*-project Tondelier, het sociaal project met De Site en de alternatieve wijkmuur de Torekens, de bouw van het nieuwe justitiepaleis, het investeren in scholen tot en met een 'make-over' van de bestaande winkels in de Wondelgemstraat (De Standaard, 2008). Naast deze gentrificatie wordt er ook een uit de kluiten gewassen politieel luik (*Het Nieuwsblad*, 2011) ontplooid. Er wordt ingezet op de bestrijding van drugsfeiten, illegale economie, wijkgebonden overlast zoals sluikstorten, en op verkeersveiligheid en alcohol- en snelheidscontroles. De wijk is dus het voorwerp van een complex beleid gericht op het 'leefbaar maken' van de wijk. Als gevolg van dit beleid en de aantrekkelijkheid van Gent, is er een proces van hipsterificatie op gang gekomen.

De grote vraag die zich bijgevolg stelt, is dan natuurlijk: voor wie wordt de wijk leefbaar gemaakt? Wie definieert leefbaarheid en vanuit welk perspectief gebeurt dat? En welke impact heeft die verandering op de samenstelling en stratificatie binnen de wijk. De hoofdvraag waarop deze bijdrage antwoordt, is dan ook wie wordt bevoordeeld door het nieuwe stedelijke beleid dat in het Rabot wordt doorgevoerd en welke rol *real estate*-bedrijven daarbij spelen.

In wat volgt duid ik mijn methodologische aanpak, het etnografisch en sociolinguïstisch onderzoek. Daarna zoom ik in op het discours van de Gentse beleidsmakers over superdiversiteit en Gent als 'hippe stad'. Het is dit discours dat ook ten grondslag ligt aan het stedelijk vernieuwingsbeleid in Gent in het algemeen en in de Rabotwijk in het bijzonder. Vervolgens analyseer ik met behulp van etnografisch linguïstisch landschapsonderzoek de veranderingen in de Rabotwijk in het algemeen en in het bijzonder duid ik het proces van hipsterificatie in de wijk en de effecten die dat genereert. Vooraleer ik kan overgaan naar deze agenda is het van belang dat ik expliciet maak wat ik versta onder 'hipster'.

De hipster, hipsterificatie en context

De 21ste-eeuwse hipster is een goede illustratie van de complexiteit van cultuurproductie in tijden van superdiversiteit. Deze nichecultuur uit zich als een transnationale, polycentrische en gelaagde micropopulatie die ingebed zit in identificeerbare infrastructuren (nieuwe media, uitgaansgelegenheden, winkels, ...) die opereren op verschillende schaalniveaus (Maly & Varis, 2016). De hipsteridentiteit bestaat dan uit 'discursive orientations towards sets of features that are seen as emblematic' voor die hipsteridentiteit.

Centraal staat daarbij het concept van *enoughness*: men moet *genoeg* identiteits-emblemen hebben om herkenbaar te zijn als hipster. Die emblemen verschijnen zelden *at random*, maar nagenoeg altijd als heel specifieke constellaties. Het dragen van een te korte skinny jeans, samen met een ironische snor, een vintage bril, terwijl men geniet van een bio- en fair trade chocoladetaart vergezeld van een esthetisch gepresenteerde barista-koffie in een zaak vol vintage, zal dan in een bepaalde context gezien worden als *genoeg* 'hipster'.

Dergelijke nano-politiek van identiteitselementen wordt gecombineerd met een specifiek identiteitsdiscours dat focust op authenticiteit, 'echt jezelf zijn', progressief zijn en tegen de mainstream. Het ontkennen van hipster te zijn, is dan ook een integraal onderdeel van dat identiteitsdiscours: men is enkel zichzelf. Het is dan ook paradoxaal vast te stellen dat dit de basis vormt van een collectieve, translokale stijl. Sommige identiteitselementen (authenticiteit, barista-koffie, de ironische snor en vintage kledij) opereren op een globale schaal, terwijl andere emblemen (lokale cafés, muziekgenres of authentiek eten) enkel lokaal werken. Zonder die transnationale hipster micropopulatie - die diep ingebed zit in het internet - is het moeilijk te verklaren waarom er overal barista's opduiken. Waarom vinyl en zelfs cassetjes terug hip zijn. Waarom er overal vintage meubelen worden verkocht en jongeren op oude koersfietsen rijden, en fixies in het bijzonder.

De hipsteridentiteit is dus van groot belang voor deze individuen en het vereist heel wat 'identiteitswerk', maar wordt zelden serieus genomen door de bestaande literatuur over superdiversiteit. De hipstercultuur is bovendien een fenomeen dat niet alleen de nationale en etnische grenzen overstijgt, maar ook steeds meer binnendringt in de mainstream. Het feit dat die identiteitselementen mainstream worden, heeft twee effecten: (1) 'hipsters' hebben meer discursief identiteitswerk om zichzelf als uniek te blijven zien en (2) de hipsteremblemen worden gemobiliseerd door allerlei bedrijven: het is big business.

In deze bijdrage zal ik aantonen hoe *real estate*-bedrijven zich deze hipstersemiotiek toe-eigenen om een wijk aantrekkelijk te maken. Ik benoem dit proces als 'hipsterificatie'. Hiermee wijs ik op een specifieke vorm van gentrificatie, die tot uitdrukking komt in het mobiliseren van semiotisch materiaal dat geassocieerd wordt met de hipstercultuur, teneinde een nieuwe (creatieve) middenklasse aan te trekken in de buurt.

Etnografisch linguïstisch landschapsonderzoek

Etnografisch en sociolinguïstisch onderzoek, mits voorzien van enkele updates, is uitstekend geschikt om culturele, linguïstische en semiotische processen te identificeren. Eén instrument dat veel potentieel in zich draagt, is linguïstisch landschapsonderzoek (Laundry & Bourhis, 1997; Gorter, 2006; Hélot et al., 2012). In deze relatief jonge onderzoekstraditie wordt taal niet gezien als iets dat zich louter voordoet in de hoofden van mensen, in teksten voor institutionele consumptie of in interactie tussen mensen, maar als een inherent deel van onze fysieke omgeving. Taal en taalgebruik worden aangewend om de realiteit empirisch te onderzoeken, om de ‘superdiverse’ realiteit ‘vast te stellen’ en in detail te beschrijven.

De studie van taallandschappen heeft echter niet alleen een beschrijvend potentieel, het heeft, als we het injecteren met etnografie (Blommaert & Dong, 2010), ook een groot analytisch potentieel (Blommaert, 2013; Maly, Blommaert & Ben Yakoub, 2014; Maly, 2014; Blommaert & Maly, 2016; Maly, 2016). Etnografie maakt het mogelijk om van het landschap zelf het centrale object van analyse te maken. Niet een ‘leeg’ landschap, maar een sociale arena. De publieke ruimte is altijd een sociale, culturele en politieke ruimte. Het is een historische ruimte vol met codes, verwachtingen en tradities. De ruimte is dus nooit neutraal. Het maakt sommig gedrag mogelijk, zet aan tot of schrijft een bepaald gedrag voor, terwijl het andere gedragingen net ontmoedigt. Elke ruimte is een machtsruimte, het is een instrument van machtsuitoefening en sommige groepen hebben meer macht dan andere over die ruimte. En dat vertaalt zich in de sociolinguïstische regimes. Elk linguïstisch en semiotisch teken kan worden geanalyseerd op drie assen (Blommaert & Maly, 2016; Maly, 2016):

- 1 Elk teken verwijst altijd naar de producent van het teken en naar de omstandigheden waarin het teken werd gemaakt. De *geschiedenis* van het teken is altijd detecteerbaar in het teken zelf. De taal die wordt gebruikt, de architectuur, het design en het materiaal wijzen allemaal naar de sociolinguïstische condities van productie. Professioneel ontworpen logo's van *real estate*-bedrijven die in gezelschap van logo's van de stad verschijnen op dure pancarten op een hek rondom een site, wijzen niet alleen op een complexe ontstaansgeschiedenis én op een officieel bekrachtigde samenwerking, het zijn indexen van macht over een ruimte.
- 2 Elk teken verwijst ook altijd naar de *toekomstige* geadresseerden van het teken. Tekens worden gemaakt om bepaalde (groepen van) mensen aan te spreken en ze aan te zetten tot bepaald gedrag. Tekens zijn zelden universeel. Arabische tekens op geplastificeerde A4'tjes in het Rabot spreken enkel mensen aan die Arabisch kunnen lezen, anderen niet.
- 3 Elk teken is uiteraard ook ingebed, geplaatst in de omgeving waar het in een bepaalde relatie staat met andere tekens (Scollon & Scollon, 2003). Dit geeft ons een blik op het *heden*, op hoe een teken de verhoudingen weerspiegelt tussen verschillende groepen in een bepaalde context. De professionele logo's van de stad leggen een veel grotere claim op de openbare ruimte dan die Ara-

bische tekens, ze vertellen ons dan ook iets over de verhouding tussen enerzijds de *real estate*-bedrijven en anderzijds de Arabisch sprekende bewoners.

De publiek zichtbare talen en het semiotisch materiaal wijzen dus niet alleen op de aanwezigheid van bepaalde groepen van mensen, maar ook op de sociale politieke en economische machtsrelaties tussen die verschillende groepen. In ELLA ligt de nadruk niet alleen op taal-in-beweging, op de complexiteit en veranderlijkheid, op meertaligheid en migratie en op de gelaagdheid van wijken, maar ook op de stratificatie van verschillende taalregimes.

De centrale vraag binnen ELLA is dan ook niet alleen hoe linguïstische en semiotische regimes georganiseerd worden in de publieke ruimte, maar ook wat ons dat leert over de verhouding tussen groepen en structuren in die wijk. Het analyseren van een semiotisch landschap op basis van die drie assen maakt een historisch en etnografisch onderzoek mogelijk. Meer nog, het maakt het mogelijk om ‘processen’ in ontwikkeling te beschrijven en te analyseren. Het linguïstisch en semiotisch materiaal moet dan wel in zijn gelaagde (discursieve) context begrepen worden.

Die context, in tijden van superdiversiteit en digitalisering, is een uitermate complexe aangelegenheid. Appadurai (1996: 194) wees er al op dat het internet ‘new forms of disjuncture between spatial and virtual neighborhoods’ veroorzaakt. Context is dus niet louter ‘het lokale’ - de wijk, de stad of de natie (vaak impliciet aangeduid als ‘de samenleving’) - maar in theorie de wereld. Hoewel in theorie contextualisering eindeloos is, is dat in de praktijk niet zo (Blommaert & Dong, 2010) en gedegen analyse van de tekens maakt dat we die contexten kunnen duiden.

Superdiversiteit in het Gentse beleidsdiscours

Tijd om het veld te introduceren. Naast een hippe, culturele en historische stad, wordt Gent ook gedacht als een ‘superdiverse stad’. Superdiversiteit wordt door de Gentse beleidsmakers begrepen als een etnische culturele ‘uitdaging’, waarmee de stad wordt geconfronteerd. In het artikel ‘Gent in 2016: helft van alle kinderen heeft buitenlandse roots’ in de krant *Het Nieuwsblad* (21 april 2016) stelt de Gentse schepen van bevolking Sofie Bracke het als volgt:

‘Superdiversiteit wordt de norm. [...] Dit vormt één van de grootste uitdagingen voor onze stad. De diversiteit in Gent kan een enorme rijkdom zijn maar we moeten ons hoeden dat het geen wij-zij verhaal wordt, dat iedereen zich Gentenaar voelt en actief onze stad wil beleven.’ (*Het Nieuwsblad*, 21 april 2016)

De schepen verwoordt hier goed hoe superdiversiteit wordt begrepen in het maatschappelijk debat. Er is sprake van superdiversiteit als migranten of allochtonen (bijna) de meerderheid gaan uitmaken. Op basis van nationaliteit leven er anno 2014 tussen de 155 en 160 verschillende nationaliteiten op het Gentse grondge-

bied. Het is echter de vaststelling dat meer dan de helft van de schoolgaande kinderen migratieroots hebben, waardoor de stad het label superdivers krijgt. In lijn met de populaire academische discussie over superdiversiteit begrijpt men superdiverse steden als ‘minority-majority’-steden.

De grote aanwezigheid van migranten of allochtonen (en de talen en culturen die ze meedragen) maakt de stad niet alleen ‘superdivers’, het stelt tevens de samenhang op de proef: het creëert een culturele en identitaire uitdaging. In het Gentse bestuursakkoord 2013-2018 klinkt het als volgt: ‘Deze superdiversiteit kan het samenleven onder druk zetten, maar kan ook een verrijking zijn voor onze stad.’ Het antwoord is het vermijden van ‘een wij-zij-verhaal’ en ‘het verbinden door een gemeenschappelijke identiteit’ aan te meten. In dit superdiversiteitsdiscours is het multiculturele paradigma nog steeds *alive and kicking*: er moet aan integratie of inburgering gedaan worden. Een dergelijke blik ‘homogeniseert’ ‘onze’ samenleving en wist de geschiedenis:

- 1 De idee dat de Rabotwijk in de eerste helft van de twintigste eeuw, nog voor de instroom van buitenlandse migranten, homogeen was, is historische fictie. Het Rabot was toen eveneens een ‘verdeelde’ wijk. Er waren bijvoorbeeld kapitalisten en arbeiders. En ook de arbeiders leefden in een gesegregeerde realiteit: er waren liberalen, christenen, socialisten en communisten en elk van hen leefde in grote mate binnen hun zuil (Van den Abeele, 2010: 37; Blommaert & Maly, 2016).
- 2 Impliciet vertrekt deze blik van het feit dat ‘onze samenleving’ wel samenhang vertoont, dat ‘wij’ wel een gedeeld verhaal hebben en een identiteit delen. De ‘autochtone’ diversiteit, net zoals ‘de ander’ wordt gehomogeniseerd. De politieke of sociaaleconomische diversiteit lijkt niet meer te bestaan. Niches als skaters, mipsters, hijabista’s, hipsters, rockers, of grungers lijken van geen tel als men over superdiversiteit praat. Er wordt nog steeds van uitgegaan dat er zoiets bestaat als ‘echte Gentenaars’ die – ondanks dat ze een minderheid zijn of dreigen te worden – nog steeds ‘de samenleving’ uitmaken en dat ‘iedereen’ zich op zijn minst de Gentse identiteit moet aanmeten. De Gentse identiteit zou dan inclusief zijn en door iedereen te claimen zijn op het grondgebied.

Die gedeelde identiteit aannemen als oplossing voor ‘de verdeelde stad’ sprak ook uit de symbolische actie van het stadsbestuur om het label allochtoon te schrappen en vanaf nu enkel maar te spreken over Turkse, Marokkaanse of Poolse Gentenaren. Dit discours over superdiversiteit herleidt de enorme complexiteit tot een kwantitatief essentialisme. Diversiteit wordt herleid tot ‘de etnische en nationale’ diversiteit. ‘Wij’ leven maar in een superdiverse samenleving, omdat ‘zij’ hier zijn, meer nog omdat ‘zij’ nu de meerderheid dreigen te worden. Het antwoord wordt gevonden in (1) de creatie van een gedeelde stedelijke identiteit en (2) stadsvernieuwing en sociale mix.

In wezen aanvaardt men met een dergelijk discours en beleid de retoriek van extreemrechts. De Gentse ‘achterstandswijken’ waren in de jaren 1970, 1980, 1990 en het eerste decennium van de 21ste eeuw bastions voor de opmars van extreemrechts. De stemmen die extreemrechts er wist te vergaren, werden toen

gelezen als een indicatie van polarisering, van het uiteenvallen van de samenleving en de sociale cohesie. Van Bouchaute (2013: 49) wijst erop dat stadsvernieuwingsprojecten in de negentiende-eeuwse gordel al sinds de jaren 1970 gericht waren op de ‘terugkeer van gegoede bevolkingsgroepen’ met als expliciet doel die wijken te heroveren op extreemrechts: om Gent terug aantrekkelijk en vooral competitief te maken. De sociale mix is dus niet louter te begrijpen als de constructie van sociaaleconomisch gemengde wijken (Kesteloot, 1998), maar ook als bijdrage tot een etnisch diverse wijk met een ‘goed imago’ en een ‘goede sociale cohesie’, zodat leven in harmonie mogelijk wordt (Stad Gent, 2012).

Het recept dat wordt ontplooid in de negentiende-eeuwse gordel is beproefd. Om de stadsvlucht te counteren en een antwoord te formuleren op de desindustrialisatie zet Gent al enkele decennia succesvol in op het terughalen van de (creatieve) middenklasse in de stad, het stimuleren van creatieve beroepen en het aantrekken van toeristen. City marketing, stadsvernieuwing en een economisch stimulansbeleid moeten kapitaal aantrekken in de vorm van toeristen, industrie en een gegoede middenklasse. Net zoals in het Parijs van de negentiende eeuw wordt Gent in een heel ander tijdsframe geconstrueerd als een stad die het surplus kan absorberen ‘through crass and frivolous consumerism’ (Harvey, 2008: 4).

Gent is vandaag niet alleen een ‘toeristische parel’ of een shoppingstad, maar de hipsterhoofdstad van België (*The Guardian*, 2012). Die framing wordt heel snel overgenomen in de Gentse citymarketing. Het wordt ingepast in een veel ouder identiteitsdiscours over Gent als een progressieve, rebelse en linkse stad. Die identiteit wordt gemobiliseerd naar de eigen inwoners (zie afbeelding 1) en naar potentiële toeristen. Op de vraag waarom men Gent moet bezoeken, is het antwoord op de stads-site (<https://visit.gent.be/en/why>) interessant: (1) ‘History’, (2) ‘Why Ghent, the city of the Mystic Lamb, light and culinary delights’ and (3) ‘Authentic!’ (4) ‘eco-destination’. De klassieke verkooppunten worden aangevuld met de hipsteridentiteitselementen: ‘authentic!’, ‘eco’ en ‘culinary delights’.

De hipster is geen ‘marginale’ figuur meer, maar wordt emblematisch voor de Gentse identiteit. Opmerkelijk, een transnationaal fenomeen als de hipster wordt verbeeld als typisch ‘Gents’. Het wordt een marketingtool dat de realiteit mee schept. Het is de leest waarop het nieuwe Gent wordt verbeeld en geconstrueerd. Gent is trendy en hip. En dat vertaalt zich in een sterke toename van bewoners. Sinds 2014 leven er volgens de officiële cijfers terug meer dan 250.000 mensen in Groot-Gent. Deze ‘*urban renaissance*’ (Debruyne & Oosterlynck, 2009: 1) is het gevolg van politieke, economische en culturele, lokale en transnationale veranderingen. Hipheid komt echter met een prijs. De demografische opmars leidt er onder andere toe dat er krapte komt op de woningmarkt, waardoor woningprijzen pijlsnel stijgen: het gevolg is dat nu ook de negentiende-eeuwse gordel in het vizier komt van (publiek-private) stadsvernieuwingsprojecten. Zo ook de Rabotwijk.

Afbeelding 1: Stadscommunicatie Gent als hipsterstad

Het Rabot als een gelaagde wijk

De Rabotwijk is in de negentiende eeuw gebouwd als een arbeiderswijk voor de opkomende textielnijverheid. Die industrie en de wijk boonden tot na de Tweede Wereldoorlog (De Wilde, 2007). Daarna zette de teloorgang van de industrie zich in en deed men meer en meer beroep op migranten om de weinig benijdenswaardige jobs in de sterk verouderde industrie in te vullen. Vandaag, in het tweede decennium van de 21ste eeuw, is de Rabotwijk op basis van eerder uitgevoerd ELLA-onderzoek beschreven als een gelaagde wijk (Maly, Blommaert & Ben Yakoub, 2014; Blommaert & Maly, 2016).

De eerste laag bestaat uit de huis- en winkeleigenaars. Ze bestaat voor een gedeelte uit de oude autochtone arbeidersklasse en middenklasse (eigenaars van de bijhorende infrastructuur zoals horecazaken en winkels). Hun infrastructuur is langzaam aan het verdwijnen; de laatste autochtone slager in de buurt sloot de deuren in 2015, net zoals de laatste autochtone bakker. Veel autochtonen migreerden tussen de jaren 1960 en 1980 naar de twintigste-eeuwse *suburbs*, iets wat zich trouwens vandaag terug voordoet met de ‘Turkse’ middenklasse van de wijk.

Deze Turkse middenklasse vormt het tweede deel van de stabiele laag in de Wondelgemstraat. Vanaf de jaren 1980 kochten zij de leegstaande winkels en huizen

Ico Maly

Afbeelding 2: 't Fruithoekje als beeld van verval

in de wijk. Zij bezitten tot op vandaag een groot deel van de infrastructuur in het Rabot. In het tweede decennium van de 21ste eeuw is er een opmerkelijke opwaartse sociaaleconomische mobiliteit onder Turkse Gentenaars in de wijk door (1) de effecten van onderwijs, (2) hun economische activiteit en (3) de instroom van nieuwe migranten. Dit vertaalt zich in een opwaardering van de bestaande infrastructuur en de komst van nieuwe infrastructuur. Er duiken Turkse advocaten en financiële experts op, er vestigen zich betere Turkse restaurants gericht op de nieuwe Turkse middenklasse en andere zaken krijgen een opfrisbeurt.

De gelaagdheid en de sociale mobiliteit is letterlijk te lezen op de gevels. Ter illustratie zoom ik in op 't Fruithoekje. Deze zaak wordt al vele jaren uitgebaat door Turkse mensen. Zij investeerden tot voor kort weinig in de aankleding van de zaak. Goedkope producten leveren aan hun klanten was de prioriteit. Aan de buitenzijde hangen nog de vervallen Nederlandstalige panelen, een index van de voormalige autochtone eigenaars. De waren worden in het Turks aangeprezen. Dergelijke winkeluitzichten worden door autochtone middenklasse passanten vaak eenduidig gezien als tekenen van een wijk in verval, een probleemwijk.

Vanuit het perspectief van de buurt is dit echter een functionele infrastructuur. Net zoals belwinkels, Western Union-shops en winkels met goedkope huisraad, beantwoordt ze aan de behoeften van de bewoners. Het is dan ook een succesvolle winkel. Ze richt zich op armere mensen (vaak nieuwe migranten) in die wijk door achteraan in de winkel goedkope groenten en fruit aan te bieden, vaak van min-

Afbeelding 3: Gelaagdheid, superdiversiteit en sociale mobiliteit

dere kwaliteit. Ze verkoopt echter ook aan de middenklasse Turkse Gentaars en Vlamingen. Die mix aan kwaliteit en aanbod, in combinatie met een meertalig regime speelt in op de samenstelling van de wijk.

In lijn met de vaststelling dat alle Turkse zaken in de buurt zich meer richten op een Turks middenklasse publiek investeren de eigenaars nu ook in de buitenkant van de zaak. In 2015-2016 wordt 't Fruithoekje in verschillende stadia omgevormd tot Ergün's Market.

Niet alleen de gelaagdheid is opvallend (initieel haalt men de naam 't Fruithoekje niet weg), maar ook de schrijfwijze van Ergün's Market is betekenisvol. Market is gangbaar in het Engels en het Turks. De eigenaar, Ergün, hoewel duidelijk Turks-talig, kiest niet voor het Nederlands, maar ook niet voor de Turkse genitief: Ergün'ün Marketi of Ergünün Marketi. Hij kiest ook niet voor Ergün Market. Nochtans zou dat zowel in het Turks als in Engels correct zijn. De eigenaar kiest heel expliciet voor een Engelse genitief. Sinds 2016 is de toename van Engels in de wijk een trend. Naast Nederlands en Turks is het nu de meest zichtbare taal.

Engels is een index van een tweede laag in de wijk, een sterk volatiele, instabiele superdiverse laag. Ze bestaat uit migranten die op het einde van de jaren 1990 en in het eerste decennium van de 21ste eeuw toekomen uit Oost-Europa, Rusland, Afrika en het Midden-Oosten (zie Maly, Blommaert & Ben Yakoub, 2014 en Blommaert & Maly, 2016 voor meer gedetailleerde beschrijvingen van de verschil-

Ico Maly

lende golven). Het is in die tweede laag dat we heel snelle veranderingen zien ontstaan: groepen zijn even aanwezig, worden ook bediend en aangesproken door bepaalde zaken in de wijk, en verdwijnen vervolgens terug. De infrastructuur van de wijk verandert in de laatste jaren dan ook zeer snel. Steeds meer Russische, Tsjetsjeense, Bulgaarse en Afrikaans-Aziatische winkels openen de deuren. Er is een opmerkelijke Bulgaarse aanwezigheid, zij vormen een derde dominante groep in de wijk.

Het aantal talen in het publieke domein weerspiegelt de volatilititeit. In 2013 werden gemiddeld elf talen geteld (Nederlands, Turks, Bulgaars, Engels, Frans, Pools, Spaans, Chinees, Slovaaks, Arabisch en Italiaans). In 2014 loopt dat aantal al op tot zestien verschillende talen. Pools was even verdwenen, maar Nepalees, Hindi, Roemeens, Farsi en Thais deden hun intrede. Het aantal talen blijft vrij consistent, maar de samenstelling verandert. In oktober 2016 werden er zeventien talen geteld. Sommige talen zijn altijd aanwezig: Nederlands, Turks, Engels en Bulgaars. Andere talen komen en gaan. In 2016 is Spaans verdwenen, terwijl er in 2014 en 2015 verschillende posters voor belkaarten specifiek gericht waren op Spaanstalige, vooral Latijns-Amerikaanse migranten die Spanje ontvluchten na de economische crisis in 2008. Engels functioneert meer en meer als *lingua franca* én als een index van een kosmopolitisch imago.

Een derde laag bestaat uit de gebruikers van de wijk. Deze groep bestaat uit twee categorieën van gebruikers: (1) mensen uit de twintigste-eeuwse gordel die door het Rabot moeten fietsen of rijden om naar het historische centrum te gaan en (2) mensen die de buurt echt gebruiken: die er boodschappen doen, naar de kerk of moskee gaan of iets komen eten.

Een relatief nieuwe groep die opduikt in de wijk zijn de hippe, creatieve stedelingen uit het historisch centrum. Alles wijst erop dat zij een vierde en structurele laag zullen vormen in de wijk. Indicatief voor deze nieuwe groep is de tijdelijke infrastructuur van pop-up restaurant M dat in november 2012 voor twee jaar de deuren opent (zie afbeelding 4).

De aperitief voor de vernieuwing

Restaurant M wordt bovenop het leegstaande fabriekspand De Nieuwe Molens neergezet. Het vormt dus letterlijk een nieuwe laag in de wijk. De semiotiek van die laag vormt een duidelijke breuk met de omgeving. De Rabotwijk bestaat in grote mate uit kleine arbeiders- en patriciërswohnungen uit de negentiende eeuw. Hoewel in de wijk hier en daar een huis in moderne architectuur is opgetrokken, vertaalt dit zich nauwelijks in de infrastructuur van de wijk. Doorheen de tijd zijn de gevels van de winkels en restaurants vaak voorzien van nieuwe opschriften en namen, maar geen enkele van die zaken kan worden beschreven als hip in de zin van 'hipster'-semiotiek (Maly & Varis, 2016).

Restaurant M vormt een breuk met de wijk. De upgradering van 't Fruithoekje is een index van wat Appadurai (1996) 'dialectische globalisering' noemt. Hoewel de eigenaar Engels mobiliseert om zijn superdiverse cliënteel aan te spreken en zich een kosmopolitisch imago aan te meten, is het ook zeer duidelijk lokaal. Het

Afbeelding 4: Pop-up restaurant M

semiotisch materiaal dat hij mobiliseert, is geproduceerd door Reksan, een lokale producent van dergelijke borden gevestigd in de Wondelgemstraat. Zijn bord is bijgevolg zeer gelijkaardig qua lettertype, kleurgebruik en materiaalkeuze als de borden van Rabot Market in dezelfde straat.

Het is duidelijk dat het linguïstisch en semiotisch materiaal van Restaurant M, met zijn moderne architectuur, website, identiteits- en het marketing discours, op een andere, hogere schaal opereert. De naam van het restaurant verwijst naar het hoofd van MI6 in de James Bond-films (*Het Nieuwsblad*, 27 oktober 2011). Het interieur, de kleding en de sfeer van restaurant ‘-M- with a view’ is gerealiseerd door designer Kurt Herygers van ‘Not Before Ten’ en refereert aan de James Bond-films uit de jaren 1970 en 1980. De keuken is Frans en ‘de champagne is uiteraard Bollinger en ook het telefoonnummer eindigt op 007’ (Be Gusto, 14 november 2012). Je kan er genieten van ‘een diner op hoog niveau’. M wordt geframed als een

‘mini-penthouse [...] bovenop het statige fabrieksgebouw van de Nieuwe Molens. Hier krijgt u een voorproefje van de Tondelierwijk die ontwikkeld wordt met aandacht voor toekomstgericht en duurzaam wonen. In -M- geniet u zonder twijfel van het meest exclusieve zuidgerichte terras van Gent met zicht op de indrukwekkende skyline van de Artevelde stad.’ (Be Gusto, 2012, 14 november)

Ico Maly

De pop-up zaak wordt neergezet als hip, chique, exclusief en hoogstaand culinair. M is 'een belevenis'. M is alles wat de Rabot-wijk niet is. Een menu zonder drankjes kost 59 euro per persoon. Restaurant M richt zich niet op het gros van de bewoners van de wijk, meer nog, het sluit hen uit. Men probeert een heel specifiek doelpubliek naar het restaurant te lokken: de jonge, hippe foodies die willen genieten van hoogstaande culinaire ervaringen op een unieke plaats. Foodies die op dat moment niet in die wijk aanwezig zijn.

Opmerkelijk is dat de hipsteridentiteitselementen en discoursen worden gebruikt om het Tondelierproject aantrekkelijk te maken. Restaurant M. richt zich op een jong, hip en bemiddeld publiek. De foto's op de Facebookpagina tonen niet alleen hippe gerechten, fancy design, maar ook hippe Gentenaars. Allemaal indexen van het publiek dat men wenst te bereiken, niet alleen met dit pop-up restaurant, maar als potentiële huurders en eigenaars in de nieuwe Tondelierwijk.

Merk bovendien op dat de locatie heel duidelijk wordt geframed als (1) een deel van Gent en niet als gelegen in de negentiende-eeuwse gordel en (2) als een voorproefje van de 'Tondelierwijk', een te ontwikkelen wijk 'met aandacht voor toekomstgericht en duurzaam wonen'. Dit is uiteraard geen toeval. Bruno Terryn van Aclagro, een van de projectontwikkelaars, benadrukt dat ze in het Tondelierproject 'moeten boksen om het project te verkopen', omdat 'deze 19de eeuwse wijken ... zeer negatief gepercipieerd worden' (geciteerd in Van Bouchaute, 2013: 71). Restaurant M is een index van een hele reeks aan (toekomstige) veranderingen in het Rabot die vooral top-down aangestuurd zijn vanuit een logica van 'aanbodsturing van de gentrificatie' (Van Bouchaute, 2013: 71).

Sociale mix, sociale cohesie en de gewilde instroom van de hipster

Het Tondelierproject is één zwaartepunt van het publiek-privaat opgezette vernieuwingsproject in de wijk. Zij kregen het recht om de voormalige *brown fields* op de Gassite en de Alcatell-fabriek in het Rabot te saneren en er een nieuwe wijk-inde-wijk, een eco-town te realiseren. Dat stadsvernieuwingsbeleid kent een lange geschiedenis (zie Debruyne & Oosterlynck, 2009 en Van Bouchaute, 2013 voor nuttige overzichten). Het hanteert een hefboomstrategie, waarbij men veronderstelt dat het aantrekken van privaat kapitaal en de instroom van een nieuwe middenklasse een *trickle down-effect* zal genereren (Van Bouchaute, 2012: 128).

'Tondelier wordt een hedendaagse stadswijk, met veel ruimte, licht en groen. Een innovatief project met een diversiteit aan woonvormen voor jong en oud, voor verschillende budgetten.'¹ Het project zal ecologisch, duurzaam en verkeersluw zijn. In totaal worden er 530 wooneenheden gebouwd, gaande van luxe lofts tot 'budgethuizen en appartementen'. Budgethuizen kent hier een zeer specifieke betekenis, het betreft wooneenheden die verkocht worden aan prijzen die twintig procent onder de 'marktprijs' liggen. Eénslaapkamerappartementen komen dan ongeveer op 130.000 euro, drieslaapkamerappartementen kosten tussen 230.000 en 300.000 euro. De budgetwoningen zijn alvast niet toegankelijk voor het groot-

1 Website Tondelier: <http://tondelier.be/het-project>.

ste deel van de huidige bewoners van de wijk. Budget lijkt hier te slaan op jonge tweeverdieners met een vaste job die in aanmerking komen voor een (sociale) lening. Dat strookt ook met de communicatie over het Tondelierproject.

Op de meerderheid van de advertentiefoto's verspreid in de wijk worden 'blanke mensen' afgebeeld. Enkel op de hoek van de Gasmeterlaan is er meer diversiteit (etniciteit, leeftijd en geslacht) te bespeuren. Het valt echter wel op, dat alle mensen er op zijn minst gegoed uitzien of hipsteremblem dragen. De hippe coupe bij de jonge moeder, de hippe pull bij de zwarte vrouw en de halsketting van de zakenvrouw tonen allemaal een trendy en jong publiek: emblematisch voor de creatieve klasse of de hipster. Dat spoort ook met de interieurfoto van het Tondelierappartement dat vol staat met trendy design, zoals de hippe vintage booglamp van Castiglioni (1750 euro). In combinatie met de Nederlandstalige slogan 'hier kan het' wordt een heel specifiek publiek aangesproken: Nederlandstalige, gegoede en hippe mensen.

Restaurant M en het Tondelierproject vervangen het imago van verval door een imago van hipheid en trendiness. Beide worden verkocht met een authenticiteitsdiscours dat zo kenmerkend is voor de hipster. Het industrieel erfgoed wordt omgetoverd tot 'authentieke lofts'. De restanten van de gasbekkens worden deel van een centraal park, van groen in de stad en dit alles wordt verkocht als 'authentic' en als een nieuwe wijk van Gent 'dichtbij de Rabot-buurt'.² De Tondelierwijk wordt dus discursief losgetrokken van 'de probleemwijk' en wordt geframed als een hippe, authentieke wijk op 'tien minuten wandelen van het historisch centrum van Gent'.

Het Tondelierproject richt zich op een toekomstig – kapitaalkrchtig – publiek en de hipster (semiotiek) fungeert als lokmiddel. Dit publiek-private initiatief past binnen een algemeen beleid gericht op de realisatie van een sociale mix. De eerste stap in dat gentrificatiebeleid is de instroom van 'creatievelingen'. Een van die 'sociale mix'-initiatieven heet 'Creatief Kwartier Rabot'.³ Dit is een pilootproject:

'om de creatieve economie in de wijk en de interactie tussen ondernemers, organisaties en bewoners te stimuleren. De Rabotwijk biedt immers perspectieven voor ondernemers uit de sector creatieve economie. De centrale ligging en het industriële erfgoed, gecombineerd met moderne architectuur en de diversiteit aan bewoners en ondernemers bieden een goede uitvalsbasis voor creatief talent'.

Om die creatieve klasse, vaak de voorhoede van gentrificatie (Aernouts & Ryckewaert, 2013: 51), aan te trekken in de wijk voorziet de stad financiële steun voor: (1) *co-working*, eet- en drinkfaciliteiten, (2) renovatieprojecten en (3) het opzetten van creatieve coöperaties. Het beleid zet actief in op de instroom van een nieuwe creatieve klasse en gebruikt het industriële erfgoed als argument om die klasse te overtuigen. Men speelt hier in op de 'drang naar authenticiteit' (Maly & Varis, 2016). Doordat deze creatieve voorhoede intervenueert in de publieke ruimte en

2 www.urbis.be/nl/pand/1026335#horizontalTab3.

3 <https://oog.stad.gent/nl/creatief-kwartier-rabot>.

Ico Maly

Afbeelding 5: De Biotoop als index van de influx van de creatieve klasse

er hip semiotisch materiaal inbrengt in de vorm van architectuur, interieur en hun aanwezigheid, kunnen ze mogelijk de buurt aantrekkelijker maken in de ogen van de meer gegoede middenklasse.

Het gevolg van die publiek-private samenwerking realiseert een instroom van een nieuwe doelgroep en die wordt geleidelijk aan zichtbaar in de infrastructuur van de wijk. Een andere getuige van de op gang komende veranderingen is het 'wijs kinderdagverblijf', 'de biotoop' genaamd. Een dergelijk concept voldoet aan de behoeften van deze micropopulatie in de wijk. Jonge bemiddelde tweeverdieners die het belangrijk vinden dat hun kinderen elke dag biomaltijden geserveerd krijgen en begeleid worden door een pedagoog. Die zorg voor mens en natuur hoog in het vaandel dragen. Het standaard Nederlands, het professioneel design van de gevel van het kinderdagverblijf en het gebruik van het typisch en authentiek 'Gentse' woord 'wijs' breken met de 'normaliteit' in de wijk. De biotoop communiceert zich als Gents, authentiek en biologisch. Het is een index van de nieuwe creatieve klasse die geleidelijk instroomt in de wijk.

Superdiversiteit, neoliberalisme en hipsterificatie

Het Rabot is een wijk waar ondanks de vele problemen, relaties van onderdrukking en uitbuiting ook een zekere mate van convivialiteit of samenleven/samen overleven (Maly, Blommaert & Ben Yakoub, 2014: 123) is gegroeid door de patronen van interactie. Die patronen dreigen nu verstoord te worden. De instroom van 'hipsters' en de middenklasse is het gevolg van een top-downbeleid: zij zijn gewilde gasten en hun komst is aanbodgestuurd.

De wijk wordt aangepast aan de noden van de nieuwe bewoners: er vloeien subsidies naar de saneringen van de *brown fields*, naar creatieve ondernemers, naar grote infrastructuurwerken zoals het aanleggen van fietspaden en een trambrug. Die influx van nieuwe kapitaalkrachtige mensen en mensen met een hoog cultureel kapitaal gaat gepaard met allerlei eisen en verwachtingen ten aanzien van de omgeving waarin ze wonen. Verwachtingen die mogelijk niet meteen sporen met het huidige ritme en functioneren van de wijk. Wat functioneel was voor de

oude wijk (een illegale economie bijvoorbeeld, goedkope winkels en huisvesting) is dat niet noodzakelijkerwijs vanuit het oogpunt van de nieuwe bewoners. De veranderingen in de wijk creëren een 'integratieprobleem' voor de 'oorspronkelijke bewoners'. De wijk die op hun maat was, wordt omgevormd tot een nieuwe wijk. Een wijk op maat van de creatieve klasse en de gegoede middenklasse.

Superdiversiteit gaat niet louter over de horizontale verspreiding van etnisch-culturele diversiteit, maar ook over de stratificatie van zeer complexe vormen van transnationale culturele diversiteit, hun verspreiding in translokale netwerken en het proces van toe-eigenen in bepaalde contexten. Superdiversiteit gaat niet alleen over 'meer etnische culturele diversiteit', het is als fenomeen ook inherent verweven met de neoliberale orde en de opkomst van allerhande nieuwe communicatietechnologieën (Blommaert, 2013; Maly, Blommaert & Ben Yakoub, 2014; Maly & Varis, 2016; Arnaut et al., 2016; Maly, 2016). Een superdiverse omgeving is niet alleen het effect van migratie, maar ook van de netwerksamenleving (Castells, 1996) en de vele transnationale, polycentrische en gelaagde niches waarbinnen mensen cultuur produceren (Blommaert, 2010; Maly & Varis, verwacht).

Hier wordt de problematische impact duidelijk van het dominante begrip van superdiversiteit. Doordat superdiversiteit wordt begrepen als zeer veel 'etnisch-culturele diversiteit', blijft men binnen het oude multiculturele paradigma denken. We blijven 'onszelf' verbeelden als van hier, terwijl ook *'the stay-at-homes'* identiteit en cultuur maken in die globale wereld (Radice, 2015). Dat betekent niet dat aan al die diversiteit dezelfde waarde wordt toegekend. Sommige talen en taalvarianten, nicheculturen en looks worden als 'normaal' en 'goed' beschouwd door dominante krachten in een bepaalde samenleving, terwijl andere varianten eerder als een probleem of zelfs een gevaar worden beschouwd. Hip Engels en hipstersemiotiek is cool, Nigeriaans Engels heeft een fout imago en verdient een 'make-over'. Het gevolg is een verdere stratificatie in de samenleving, want die nieuwe norm bestrijkt een veel smallere niche waar slechts weinigen aan kunnen voldoen.

Sommige effecten van superdiversiteit worden door het beleid omarmd als zijnde 'van ons' en goed voor de stad of de wijk - in deze casus 'de hipster' - terwijl andere effecten worden gezien als een probleem en een bedreiging, in casu de aanwezigheid van arme migranten op ons grondgebied. Van hen wordt verwacht dat zij 'de Gentse identiteit' aannemen en daarom zet men in op sociale mix. Dit gebeurt net op een moment dat die Gentse identiteit in het Rabot 'verhipstert' en dus een transnationaal nicheproduct wordt. Hipsters en hipstercultuur zijn even Gents of Vlaams als de migranten en hun kinderen die in Gent leven, maar dat product wordt wel een nieuwe norm.

'De hipster' is een gewilde gast wiens instroom wordt gesubsidieerd. Deze transnationale nichecultuur wordt niet alleen ingezet voor de profilering van de stad, het faciliteert ook kapitaalaccumulatie voor *real estate developers* en investeringsfondsen. De hipsters, de autochtone middenklasse en de creatieve klasse worden in de publiek ruimte verbeeld als gewenst en als 'ons'. Zij weerspiegelen de toekomst van de wijk door de ogen van *real estate developers* en de stad. Deze verbeelding van 'ons' sluit mensen uit die niet het sociaaleconomische of culturele kapitaal hebben om in die specifieke niches te integreren.

De huidige inwoners van de buurt – of ze nu autochtoon of allochtoon zijn – zijn duidelijk niet de eerste targetgroep van het Tondelierproject; zij zijn geen deel van die ideale stad of wijk. Veel van de huidige bewoners van de wijk zijn werkloos, hebben niet het cultureel kapitaal, zijn werkende armen of hebben zelfs geen legale verblijfsvergunning. Zij kunnen geen loft of trendy appartement kopen, meer nog, zelfs een budgetwoning is duidelijk buiten hun bereik.

De ‘hipster’ past perfect in de neoliberale ordening. Of die nu een toerist, een allochtoon of een autochtoon is, de hipster wordt gezien als een verrijking. Verrijking kan hier letterlijk worden begrepen. De hipstersemiotiek spoort met de doelstellingen van een stad in een liberaal tijdsgewricht. Het hippe imago dat afstraalt op de stad trekt kapitaalkrachtige toeristen en bewoners aan, het zorgt voor een demografische ‘boom’ en voor stijgende inkomsten. De hipsterinfrastructuur en semiotiek faciliteren het imago van Gent als culturele hotspot, als een toeristische trekpleister en een ‘coole stad’ om in te wonen. De stijgende woonprijzen, in combinatie met een stad die investeert in het scheppen van de randvoorwaarden voor een ‘goede buurt’ door in te zetten op sociale cohesie, infrastructuurwerken en politieel ingrijpen, creëren een ‘goed investeringsklimaat’ en sociale mix. De stad neemt hier de ondertussen klassieke neoliberale rol op en de hipstersemiotiek is een index voor die rol. Of zoals Harvey het beschreef: de stad functioneert meer en meer als een ‘entrepreneurial rather than a social democratic [...] entity’ (Harvey, 2005: 47). De hipster is een investering die – zo hoopt men – forse inkomsten kan realiseren, terwijl de arme (migrant) een kostenpost is.

Superdiversiteit slaat niet alleen op horizontale, evenwaardige verschillen in cultuur, taal of opleiding. Het gaat even goed over de stratificatie in de samenleving op basis van die verschillen. ELLA heeft ons toegelaten om de wijk niet alleen horizontaal in kaart te brengen, maar ook om de stratificatie in de wijken nauwgezet te analyseren. Schijnbare details, zoals de hipstersemiotiek en discoursen, blijken van groot belang om de specifieke vorm van gentrificatie – hipsterificatie – te vatten. Door de mobilisatie van specifiek semiotisch materiaal wordt één bepaalde doelgroep aangesproken en worden andere uitgesloten. Dat creëert integratieproblemen voor sommigen – de huidige bewoners van het Rabot – en integratievoordelen voor hipsters, ook al zijn ze geen autochtone Gentenaren. De ‘super’ in superdiversiteit slaat duidelijk niet op ‘superleuk’.

Literatuur

- Abeele, T. van den (2010), *De geschiedenis van de technologiecampus KAHO-Sint Lieven*. Ghent: KAHO-Sint Lieven Hogeschool.
- Aernouts, N. & M. Ryckewaert (2013), Evaluatie van de territoriaal selectieve maatregelen in het woonbeleid. *Steunpunt Wonen*. https://steunpuntwonen.be/Documenten_2012-2015/Onderzoek_Werkpakketten/WP10_Territoriale_selectiviteit-eind.pdf, laatst geraadpleegd op 25/11/2016.
- Appadurai, A. (1996), *Modernity at Large. Cultural Dimensions of Globalization*. Minneapolis & London: University of Minnesota Press.

- Arnaut, K., J. Blommaert, B. Rampton & M. Spotti (2016), *Language and Superdiversity*. New York: Routledge.
- Backhaus, P. (2007), *Linguistic Landscapes. A Comparative Study of Urban Multilingualism in Tokyo*. Clevedon, Buffalo, Toronto: Multilingual Matters.
- Be Gusto (14 november 2012), Restaurant -M- with a view: 'Het nieuwe pop-up restaurant in Gent', www.be-gusto.be/2012/11/14/m-with-a-view-gent, laatst geraadpleegd op 25/11/2016.
- Blommaert, J. (2005), *Discourse. A Critical Introduction*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Blommaert, J. (2010), *The Sociolinguistics of Globalization*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Blommaert, J. (2013), *Ethnography, Superdiversity and Linguistic Landscapes. Chronicles of Complexity*. Bristol: Multilingual Matters.
- Blommaert, J. & J. Dong (2010), *Ethnographic Fieldwork. A Beginner's Guide*. Bristol: Multilingual Matters.
- Blommaert, I. & I. Maly (2016), Ethnographic linguistic landscape analysis and social change. A case study. In: K. Arnaut, J. Blommaert, B. Rampton & M. Spotti, *Language and Superdiversity*. New York: Routledge.
- Bouchaute, B. van (2012), *Gentrificatie als strategie van stadsvernieuwing? Gentse stadsvernieuwing in de 19de eeuwse gordel: 2000-2012*. Gent: Academia Press.
- Bourgeois, G. (2009), *Beleidsnota Inburgering en Integratie*. Brussel: Vlaamse overheid.
- Castells, M. (1996), *The rise of the Network Society*. Massachusetts: Blackwell Publishers.
- Crul, M., J. Schneider & F. Lelie (2013). *Superdiversiteit. Een nieuwe visie op integratie*. Amsterdam: VU University Press.
- Debruyne, P. & S. Oosterlynck (2009), *Stedelijke vernieuwing in het Gentse Rabot*. <https://lirias.kuleuven.be/bitstream/123456789/241165/1/bruggenrabot+eindredclean+>, laatst geraadpleegd op 25/11/2016.
- De Standaard (2008), *Wondelgemstraat krijgt een gratis 'make-over'*. www.standaard.be/cnt/Op1tjkk1, laatst geraadpleegd op 30/03/2017.
- De Wilde, B. (2007), *Gent-Rabot: De teloorgang van de textielnijverheid*. Ghent: Gent Cultuurstad-Lannoo.
- Gorter, D. (2006), Introduction: The study of the linguistic landscape as a new approach to multilingualism. In: Durk Gorter (ed.), *Linguistic Landscape: A New Approach to Multilingualism*. Clevedon: Multilingual Matters, 1-6.
- Harvey, D. (2005), *A Short History of Neoliberalism*. Oxford: Oxford University Press.
- Harvey, D. (2008), *Rebel Cities. From the Right to the City to the Urban Revolution*. London, New York: Verso.
- Hélot, C., M. Barni & C. Bagna (eds.) (2012), *Linguistic Landscapes, Multilingualism and Social Change*. Frankfurt am Main: Peter Lang.
- Het Nieuwsblad (21 april 2016), *Gent in 2016: helft van alle kinderen heeft buitenlandse roots*. www.nieuwsblad.be/cnt/dmf20160420_02247914, laatst geraadpleegd op 25/11/2016.
- Het Nieuwsblad (27 oktober 2012), *Een stadskanker herademt*. www.nieuwsblad.be/cnt/dmf20121026_00349171, laatst geraadpleegd op 25/11/2016.
- Het Nieuwsblad (25 februari 2011), *Een FORS PLAN voor vijf probleemwijken*. www.nieuwsblad.be/cnt/a336q8ai, laatst geraadpleegd op 25/11/2016.
- Kesteloot, C. (1998), Over de beperkingen van sociale mix als beleidsstrategie. *Tijdschrift Planologisch Nieuws*, 3, 143-147.
- Landry, R. & R.Y. Bourhis (1997), Linguistic landscape and ethnolinguistic vitality. *Journal of Language and Social Psychology*, 16(1), 23-49.

Ico Maly

- Maly, I. (2014), *Superdiversiteit in Oostende*. Antwerpen: Kif Kif.
- Maly, I. (2016), Detecting social changes in times of superdiversity: an ethnographic linguistic landscape analysis of Ostend in Belgium. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 42(5), 703-723.
- Maly, I., J. Blommaert & J. Ben Yakoub (2014), *Superdiversiteit en democratie*. Berchem: EPO.
- Maly, I. & P. Varis (2016), The 21st-century hipster: on micro-populations in times of superdiversity. *European Journal of Cultural Studies*, 19(6), 637-653.
- Oosterlynck, S. & N. Schuermans (2013), Superdiversiteit. Solidariteit herdenken. *Pow alert* 39 (4), 13-19, www.solidariteitdiversiteit.be/uploads/docs/bib/00325661_1.pdf, laatst geraadpleegd: 25/11/2016.
- Radice, M. (2015), Micro-cosmopolitanism at the urban scale. *Identities: Global Studies in Culture and Power*, 22(5), 588-602.
- Scollon, R. & S.W. Scollon (2003), *Discourses in Place. Language in the Material World*. London and New York: Routledge.
- Stad Gent (n.d.), *Creatief Kwartier Rabot*. <https://oog.stad.gent/nl/creatief-kwartier-rabot>, laatst geraadpleegd op 25/11/2016.
- Stad Gent (2012), *Gents bestuursakkoord 2013-2018*. https://mobiliteit.stad.gent/sites/default/files/media/Bestuursakkoord_GENT-2013_2018.pdf, laatst geraadpleegd op 25/11/2016.
- Stad Gent (2012), *Omgevingsanalyse Gezondheid Gent 2012*. <https://gezonde.stad.gent/sites/default/files/bijlages/Omgevingsanalyse%20Gezondheid%20-%20Gent%202012.pdf>, laatst geraadpleegd op 30/03/2017.
- Tondelier (2014), *Tondelier het project*. <http://tondelier.be/het-project>, laatst geraadpleegd op 25/11/2016.
- Varis, P. (te verschijnen), Superdiverse times and places: Media, mobility, conjunctures and structures of feeling. In: K. Arnaut, M. Karrebaek & M. Spotti (eds.), *Engaging with Superdiversity*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Verhaeghe, P.P. (2011), Oost-Europese migratie in Gent. *De Wereld Morgen*. www.dewereldmorgen.be/artikel/2011/10/19/oost-europese-migranten-in-gent-enkele-cijfers, laatst geraadpleegd op 30/07/2017.